

PAPER DETAILS

TITLE: STALINGRAD MUHAREBESİNDE TÜRK BASINININ TUTUMU: SON POSTA VE VAKIT
GAZETELERİ ÖRNEĞİ

AUTHORS: Ali Çakır

PAGES: 151-172

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/3678207>

Ali Çakır

Dr. Öğr. Üyesi, Kastamonu Üniversitesi/İletişim Fakültesi/Gazetecilik Bölümü, Kastamonu/Türkiye
Lecturer Doctor, Kastamonu University/ Faculty of Communication/Department of Journalism,
Kastamonu/Turkiye

eposta: alicakir@kastamonu.edu.tr

<https://orcid.org/0000-0003-2903-4071>

RorID: <https://ror.org/015scty35>

Atıf/Citation: Çakır, A. 2024. Stalingrad Muharebesinde Türk Basınının Tutumu: Son Posta ve Vakit Gazeteleri Örneği. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 12/39, 151-172.

<https://doi.org/10.33692/avrasyad.1424244>

Makale Bilgisi / Article Information

Yayın Türü / Publication Type:	Araştırma Makalesi/Research Article
Geliş Tarihi /Received:	23.01.2024
Kabul Tarihi/Accepted:	10.03.2024
Yayın Tarihi/Published:	15.06.2024

STALİNGRAD MUHAREBESİNDE TÜRK BASINININ TUTUMU: SON POSTA VE VAKİT GAZETELERİ ÖRNEĞİ

Öz

Bu çalışmada, II. Dünya Savaşı'nın önemli çatışmalarından biri olan Stalingrad Muharebesinin, Son Posta ve Vakit Gazetelerinde ele alınış şekli, içerik analizi yöntemiyle değerlendirilmiştir. Bu analiz, Türkiye'nin savaş boyunca tarafsızlık politikasının, Türk basınının iki üyesi olan Son Posta ve Vakit'te ne surette görüldüğünü göstermesi bakımından önemlidir. II. Dünya Savaşı uzun bir süreç olup Türk dış politikasında dönemsel değişiklikler olduğu bilinmektedir. Stalingrad Muharebesi özelinde dış politikanın stabil kaldığı gözlenmiştir. Analiz için adı geçen iki gazetenin 01.07.1942-01.04.1943 tarihleri arasındaki nüshaları taranmıştır. Bu zaman aralığı, Stalingrad Muharebesinin başlangıcından 1 ay öncesi ve bitişinden 1 ay sonrasını kapsamaktadır. Yapılan tarama sonucunda Son Posta'da 101, Vakit'te ise 43 içeriğin Stalingrad Muharebesiyle ilgili olduğu tespit edilmiştir. İçerik değerlendirilirken, haberlerin geldiği şehirler ve gazetelerin kendi ürettiği içerikler ayrıma tabi tutulmuştur. Daha sonra haberlerin kaynakları tasnif edilmiştir. En çok haberin Anadolu Ajansı (AA)'ndan alındığı anlaşılmış ve ajansın haber kaynakları belirlenmiştir. Tek kaynak kullanılan haberler, alındıkları başkente göre Almanya yanlısı veya Sovyetler Birliği yanlısı olarak kodlanmıştır. Birden çok kaynaktan derlenen içeriklerde ise hangi şehirden gelen haberin önce verildiği, hangisinin büyük puntolarla işlendiği ve hangi tarafın fotoğraflarının paylaşıldığı gibi parametrelerle yanlı olup olmadıkları veya tarafsız olduklarına dair kodlamalar yapılmıştır. Gazetenin kendi içeriği ise ayrıntılı değerlendirilmiştir. Bu vesile ile seçilen iki gazetenin yayın politikaları, Stalingrad Muharebesi özelinde tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Son Posta Gazetesi, Vakit Gazetesi, Stalingrad Muharebesi, İçerik Analizi, Türk Dış Politikası, Yayın politikası

ATTITUDE OF THE TURKISH PRESS IN THE BATTLE OF STALINGRAD: THE EXAMPLE OF SON POSTA AND VAKİT NEWSPAPERS

Abstract

This study evaluated how the Battle of Stalingrad, one of the most critical conflicts of World War II, was covered in Son Posta and Vakit Newspapers was evaluated through content analysis. This analysis is essential in showing how Turkey's policy of neutrality throughout the war was seen in Son Posta and Vakit, two members of the Turkish press. World War II was a long process, and it is known that there were periodic changes in Turkish foreign policy. It was observed that the foreign policy remained stable during the Battle of Stalingrad. For the analysis, the issues of the two newspapers between 01.07.1942 and 01.04.1943 were scanned. This period covers one month before the beginning and one month after the end of the Battle of Stalingrad. As a result of the scan, 101 items in Son Posta and 43 items in Vakit were found to be related to the Battle of Stalingrad. While evaluating the content, the cities where the news came from and the content produced by the newspapers were separated. The sources of the news were then classified. It was found that most of the news was taken from the Anadolu Agency (AA), and the news sources of the agency were identified. News items that used a single source were coded as pro-German or pro-Soviet Union, depending on the capital city from which they were obtained. As for the content compiled from multiple sources, their bias was determined by parameters such as which news from which city was given first, which was covered in large fonts, and which side photographs were shared.

Keywords: Son Posta Newspaper, Vakit Newspaper, The Battle of Stalingrad, Content Analysis, Turkish Foreign Policy, Editorial Policy

Giriş

II. Dünya Savaşı, insanlık tarihinin bilinen en büyük savaşıdır. 1939-1945 yılları arasında cereyan eden bu savaş, Almanya'nın Polonya'yı işgal etmesiyle resmen başlamıştır. İngiltere ve Fransa'nın Almanya'ya savaş ilan etmesi, SSCB'nin de Polonya'nın işgaline katılmasıyla önce Avrupa'ya ve zamanla dünyanın büyük bir kısmına yayılmıştır. Bu yönüyle hemen herkes bu savaştan bir şekilde etkilenmiştir. Savaşın ağırlık merkezi ise Avrupa olmuştur. Almanya'nın yayılcı politikası, kısa sürede kıtayı ateş hattına sürüklemiştir. Almanya, batı yönünde kendisini durdurabilecek bir direnişle karşılaşmadan kısa sürede başta Fransa olmak üzere birçok ülkeyi işgal etmiştir. Daha sonra gözünü SSCB topraklarına dikerek, Moskova yönünde yeni işgal girişimlerine başlamıştır. Topraklarında Almanya'yı istemeyen SSCB'nin buna karşılık vermesiyle, en çok insan kaybının yaşandığı çatışmalar bu iki ülke arasında cereyan etmiştir. Almanya'nın önce İngiltere ve Fransa ile yükselen gerilimi, çok geçmeden Polonya'nın işgali sırasında Eylül 1939'da Moskova'da ek bir anlaşma yaparak Polonya'yı paylaştığı (Uçarol 1995: 596) Sovyetler Birliği (SSCB)'ni de içine almasına neden

olarak Hofmann ve Görlitz (1995: 56) Hitler'in SSCB'ye olan ideolojik düşmanlığını ve SSCB'nin zengin maden rezervlerine sahip olması olarak ifade etmiştir.

Almanya ile beraber Mihver Devletleri oluşturan İtalya da Almanya'nın yayılcı politikalarını kendi çıkarları doğrultusunda desteklemiştir. Dünyanın farklı bölgelerinde ve Avrupa'da, müttefiki gibi İtalya da işgal girişimlerine başlamıştır (Sander 1996: 218-219). Almanya'nın işgal girişimlerine de askeri olarak destek olmuştur. Bu meyanda SSCB ile mücadelesinde Almanya'nın yanında İtalyan birlikleri de savaşmıştır. Bu güçlere ilaveten Rumen birliklerinin de Mihver saflarında mücadele ettiği bilinmektedir (Armaoğlu 2005: 383). Müttefik Devletlerin ise savaş stratejileri farklıdır. İngiltere ve Fransa birbirleriyle tam anlamıyla birlik kurmuşken, Almanya'nın saldırılarına kadar SSCB geride durmuştur. Almanların sınırlarına yaklaştığı noktalarda önlem almayı ise ihmal etmemiştir (Hart 1999: 51-52). II. Dünya Savaşı bizzat topraklarına gelince ittifak dengeleri değişmiş, Mihver Devletler ortak düşman olmuştur. Bununla birlikte SSCB'de vukua gelen muharebelerde, Müttefik Devletlerin askerleri SSCB'nin yanında savaşmamıştır. Almanya'nın SSCB'ye olası saldırısının altında birçok farklı neden yatmakla birlikte; komünizmin yükselişi, Alman kara ordusunun harp yeteneği ve İngiltere'nin bir türlü teslim olmaması da gösterilmektedir (Kırkpınar 2017: 255).

Doğu Cephesi olarak adlandırılan, yaklaşık iki yıl sürecek savaşların olduğu bu cephede, savaş başladığı andan itibaren büyük çatışmalar yaşanmıştır. Almanya, bu cepheyi açarak hem kısa sürede Moskova'ya ulaşmayı ve SSCB'yi bir tehdit olmaktan çıkarmayı amaçlamış (Akşin 2020: 233) hem de Kafkasları aşip petrol yataklarına sahip İran'a geçerek, Müttefik kuvvetlerin SSCB'ye yardım yolunu kesmeyi amaçlamıştır (Sander 1996: 154). Fakat sonuç beklediği gibi olmamıştır. 1941 yılının Haziran ayında SSCB'ye karşı şiddetli Alman saldırıları başlamıştır. Doğu Cephesinde savaş tüm şiddetiyle devam ederken, 1942 yılının haziran ayında Almanya bu sefer Kafkaslar üzerinden saldırıya geçmiştir. Başarır (2021: 497-498)'ın Barutçu'nun anılarından aktardığına göre, Türkiye için bu durum kısa bir rahatlatma evresi getirmiştir. Aynı çalışmada Vanderlippe'den aktarıldığına göre, gerek Almanya'nın gerekse SSCB'nin Türkiye üzerinde hesapları olduğunu düşünülmekte, her iki tarafın birbiriyle mücadelesinin nispeten rahatlık oluşturduğu söylenmektedir. Nitekim Türkiye muharebe süresince de tarafsızlığını korumuştur (Başarır 2021: 497-498). Türkiye sıcak çatışmadan ari olsa da dünya, tarihin en kanlı çatışmalarından birine sahne olmuştur. Yukarıda da değinildiği üzere Almanya'nın petrol ve buğday gibi hayati öneme sahip ürünlere ulaşmak amacıyla gerçekleştirdiği Kafkas hareketinin kanat güvenliğini sağlamak amacıyla Stalingrad şehrinin ele geçirilmesi için verilen bu mücadele (Hart 1999: 263), sonucu itibarıyla II. Dünya Savaşı'nın seyrini değiştirmiştir. Zira Almanya, savaşın başından beri ilk defa büyük bir yenilgi almış ve Müttefik Devletlerin taarruza geçebilmek için hazırlanmalarına fırsat doğmuştur. İlaveten insan kaynağı ve askeri yönden güçlü olan SSCB de artık savaşın önemli bir gücü haline gelmiştir. Скорнякова (2022) yaptığı çalışmada benzer

değerlendirmelerde bulunmuş, Kızıl Ordunun inisiyatifi ele alarak Stalingrad Muharebesinin ilerleyen süreçlerinde bu üstünlüğü sürdürdüğünü belirtmiştir. Дятлова (2013) da SSCB'nin dünya üzerindeki prestijinin Stalingrad Muharebesinde gösterdiği başarı ile arttığını ifade etmiştir.

Aynı dönemde Türkiye, bir tarafta Almanya'nın petrole ulaşabilmesi için kullanabileceği rotalardan biri olması, diğer taraftan SSCB'nin kadim politikalarını uygulayabilmesi için önemli bir geçiş güzergâhında bulunması nedeniyle, ikili bir kıskaç tehlikesi geçirmektedir. İlaveten gerek Mihver gerekse Müttefik Devletler, kendi çıkarları doğrultusunda Türkiye'yi taraflarına çekmeye çalışmıştır (Gürün 1988: 1460-1465). Türkiye ise Milli Mücadelesini henüz yeni vermiş ve modern dünyaya uyum sağlama çabasında olan genç bir cumhuriyettir. Avrupa'da cereyan eden ve kendi meselesi olmayan bir savaşta doğrudan cephe olmak istememektedir. Bunun doğal sonucu olarak savaş dışında kalma politikasını benimsemiştir. Savaşın uzun yıllara yayılması sonucu, tabii olarak Türkiye'nin uyguladığı politikalarda da değişiklikler olmuştur. Gerek Mihver gerekse Müttefik Devletler, Türkiye'nin kendi yanlarında savaşa girmesi için yoğun baskılar uygulamıştır (Sander 1996: 133). Türkiye'nin dışarıdan gelen bu baskılara karşı içeride Sıkıyönetim ilan etmiş ve bir dizi düzenlemeler getirmiştir. Bunların basına yönelik olanları çerçevesinde (Mat 2008: 152-179) bazı gazeteciler milletvekili yapılmış ve basın üzerinde denetim mekanizması kurulmuştur. Bununla birlikte gazetelerin de kendi yayın çizgilerinin olduğu unutulmamalıdır. Uzun savaş yıllarında gazetelerin de tutum değiştirmesi, hükümetin yaklaşımlarında da yaşanan değişimlerle beraber anlam kazanmaktadır.

Türkiye, savaşın başladığı dönemde henüz on beş yıllık bir devlet olup, birçok alanda olduğu gibi ekonomik yönden de güçlenmeye çalışmaktadır. Böyle bir dönemde yaşanan Erzincan depremi, ekonomik olarak devleti zorlayacak büyüklüktedir (Kızılca 2002: 6). İktidar da bu minvalde depremi "milli bir felaket" olarak tanımlamıştır (Yıldız ve Dursun 2021: 50). Savaşın ağır koşulları arttıkça mevcut iktidar, farklı devletlerle anlaşmalar imzalama yoluna gitmiştir. Doğrudan savaşa girme durumu oluşmamışsa da "hukuken savaşa girildiği (Kızılca 2002: 6)" iddia edilmektedir. Basın da kontrol altında tutulmak istenmektedir. 1931 tarihli Matbuat Kanunu'nun 50. maddesi gereğince, denetleme yetkisi iktidarın elindedir. Kızılca aynı eserinde (2002: 7) özellikle dış politika haberlerinin AA'dan alındığı şekliyle gazetelerde geçtiğini savunmaktadır. Çelik (2018: 318) benzer şekilde, iktidarın dış politika hakkındaki yorumlarda çok hassas olduğunu ve politikalarına ters düşen yazıları içeren yayınların kapatıldığını ifade etmiştir. Son Posta 1941 yılında üç gün, 1942 yılında ise yedi gün kapatılmıştır. Vakit de benzer şekilde 1941 yılında on iki ve 1942 yılında dört gün kapatılmıştır (Göz 2011: 6-7). Yıldırım (2016: 1720) ise basının kontrol altında tutulma nedenini "hem içeride hem dışarıda hükümetin siyasal çizgisini gösteren bir kaynak" olmasına bağlamaktadır.

Yöntem ve Sınırlılıklar

Bu çalışmada, Türkiye’de yayınlanan Son Posta ve Vakit Gazetelerinin 01.07.1942-01.04.1943 tarihleri arasında yayınlanan nüshalarında “Stalingrad Muharebesi” konulu haber, köşe yazısı ve diğer içerikler incelenmiştir. Çalışmanın sınırlarının bu tarihler olarak belirlenmesinin nedeni, Stalingrad Muharebesi’nin 23 Ağustos 1942 ile 2 Şubat 1943 tarihleri arasında meydana gelmesi, öncesindeki ve sonrasındaki bir aylık zaman aralığının da dâhil edilmesidir. Tema olarak Stalingrad Muharebesinin seçilmesindeki amaç, genel itibarıyla II. Dünya Savaşıyla ilgili birçok çalışma yapılmasına rağmen spesifik olarak, anılan muharebenin yeterli düzeyde değerlendirilmediğinin düşünülmesidir. Seçilen gazeteler ve zaman aralığı ile Stalingrad Muharebesi teması, bu çalışmanın sınırlarını oluşturmaktadır. Özellikle gerek sahiplerinin Türk basın tarihinde edindikleri yer gerekse tirajlarının yüksekliğinden dolayı ana akım denilebilecek gazeteler, II. Dünya Savaşı’nda Türk basınının yeri noktasında tafsillatlı araştırmalara konu olmuştur. Bu meyanda Stalingrad Muharebesi, özel bir tema olarak işlenmese de bu çalışmalarda değinilen konulardan biridir. Daha az tiraja sahip ve medya sahipliği diğerleri kadar dikkat çekmeyen Son Posta ve Vakit gazeteleri, yalın olarak Stalingrad Muharebesinin cephe haberlerini içerdiği için çalışmanın kaynakları olarak seçilmiştir.

Elde edilen bulgular içerik analizine tabi tutulmuştur. Yöntem olarak içerik analizinin seçilmesindeki neden, nicel verilere ulaşmanın etkin yollarından birisi olmasıdır. İlâveten Laswell ve arkadaşlarının II. Dünya Savaşı sırasında politika ve iletişim arasındaki ilişkilere odaklanmış ve içerik analizini kullanmıştır (Aziz 2014: 13). Aynı dönemde Türkiye’de yayınlanan gazetelerin haberlerinin de aynı yöntemle incelenmesi önemlidir. Fiske (2003: 176)’nin de belirttiği üzere içerik analizi sayesinde elde edilen veriler açık, anlaşılabilir ve nesnel olmakta; başka araştırmacılar tarafından da benzer sonuçların çıkmasına hizmet etmektedir. Weber (1990: 9) de benzer şekilde belli bir yol izlenerek bir metinden geçerliliği olan bilgiler elde edilebileceğini ifade etmiştir.

1. Son Posta Gazetesi’nde Stalingrad Muharebesi

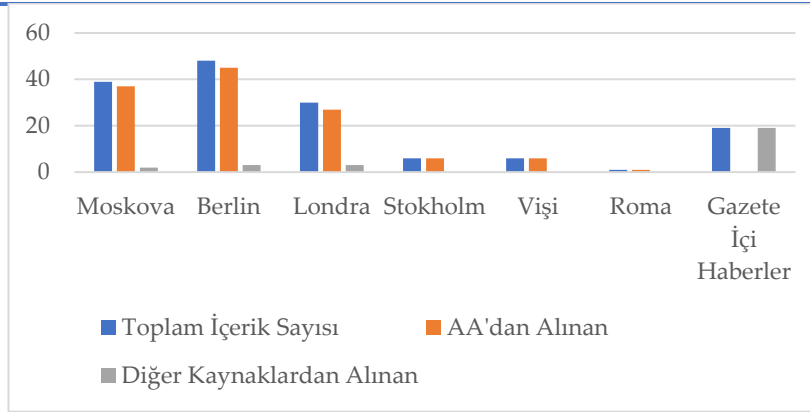
Son Posta Gazetesi, 27 Temmuz 1930 tarihinde, Zekeriya Sertel, Ekrem Uşaklıgil, Selim Ragıp Emeç ve Halil Lütfi Dördüncü tarafından İstanbul’da yayınlanmaya başlamıştır. Başlangıçta Serbest Cumhuriyet Fırkası’nı destekleyen yayınlar yapmıştır (Bollu 2022, 55-56). İlerleyen süreçte yayın politikalarında belirgin değişiklikler görülmüştür. Özellikle 1934 yılında Zekeriya Sertel’in gazeteden ayrılmasıyla daha muhalif bir yayın çizgisine kaymıştır (Bollu 2022: 60). Savaş döneminde sürekli kapatmaya maruz kalmalarının gerekçesi olarak iktidarı sert bir şekilde eleştirmeleri de gösterilmektedir (Akın 2022: 484). Bununla birlikte savaş yıllarında hemen tüm gazeteler kapatılma cezasıyla karşı karşıya kalmışlardır. Yukarıda değinilen ve hükümetin elinde olan basını kontrol etme mekanizmalarının varlığı, gazetelerin iddia edildiği gibi muhalif yazılar kaleme almasını engellemiştir.

Grafik 1: Son Posta Gazetesi’nde Yer Alan Haberlerin Alındığı Şehirler ve Kaynakları

Ali ÇAKIR

Son Posta'da, Stalingrad Muharebesi temalı toplam 1 içerik bulunmaktadır. Öncelikle belirtmek gerekir ki çalışmanın ilerleyen bölümlerinde haber kaynakları ve haberlerin alındığı yerler açıklanırken, yukarıda değinilen 101 sayısından fazla miktarda içerikten bahsedilecektir. Bunun nedeni bir haber içinde birden fazla kaynak kullanılmasından ileri gelmektedir. Kaynak olarak genellikle Anadolu Ajansı (AA)'nı kullanan Son Posta, AA dışında radyo, farklı ajanslar ve gazetenin yazarları tarafından kaleme alınmış yazıları da bünyesinde barındırmaktadır. Tüm haberler içinde AA'nın kaynak olarak kullanım sayısı 122 iken diğerlerinin kullanımı 19'da kalmıştır. İlgili haberlerin hangi şehirlerden alındığı ve gazetenin kendi ürettiği içeriğin sayıları ise Grafik 1'de görünmektedir. Buna göre haberlerin %70'e yakını Berlin (45 adet) ve Moskova (37 adet)'dan alınmıştır. İki şehri sırasıyla Londra (27 adet), Stokholm, Vişi ve Roma izlemektedir.¹ Gazetenin kendi haberleri ise 19 adettir. Haberlerin alındığı şehirleri ittifaklar özelinde incelediğimizde, yaklaşık %60'ın Müttefik Devletlerin kalan %40'ın da Mihver Devletlerin başkentlerinden alındığı müşahade edilmiştir. Bu durum Son Posta'nın müttefik kuvvetler lehinde pozisyon aldığından çok müttefikler safında yer alan devlet sayısının fazla olmasından kaynaklanmaktadır. Çünkü haberlerin çoğu AA kaynaklıdır ve AA da haberlerini başkentlerden almaktadır. Fakat haber içerikleri incelendiğinde anılan sayısal çoğunluğun, Son Posta'da SSCB yanlısı bir tutum doğurmadığı anlaşılmaktadır.

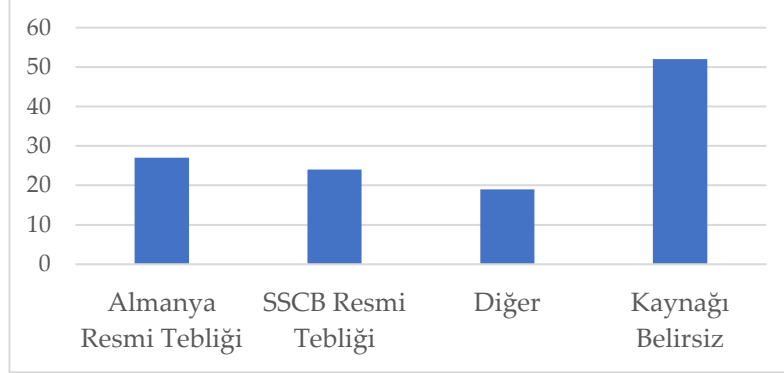
Grafik 2: Son Posta Gazetesi'ndeki AA Haberlerinin Alındığı Kaynaklar

¹ Şehir isimleri Son Posta ve Vakit Gazetelerinde yazdığı şekliyle kullanılmıştır.

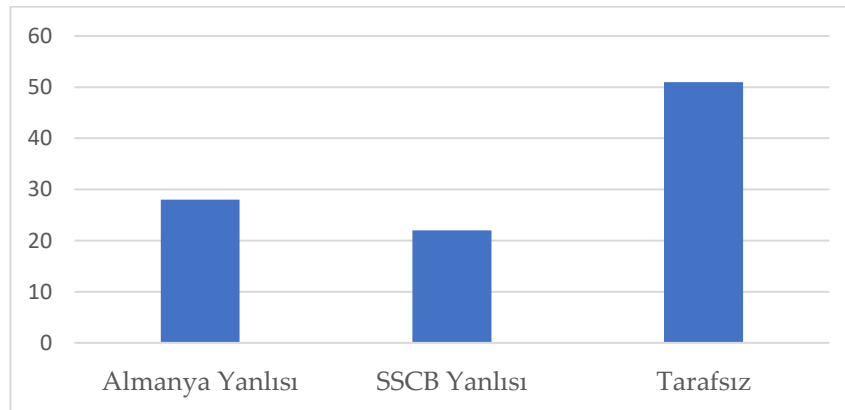
Stalingrad Muharebesinde Türk Basınının Tutumu: Son Posta ve Vakit Gazeteleri Örneği

Grafik 2’de, AA’dan alınan haberlerin kaynakları görülmektedir. Son Posta’da yer alan 101 içeriğin 82 adedi AA kaynaklı olup bunların yarıya yakını Berlin (27 adet) ve Moskova (24 adet)’dan alınan resmi tebliğlerden oluşmaktadır. Berlin ve Moskova’dan alınan haberlerin sayısının neredeyse eşit olması, kaynak seçerken Son Posta’nın taraf tutmadığını göstermektedir. “Diğer (13 adet)” başlığında yer alan kaynaklardan ise en dikkat çeken 9 adet habere kaynaklık eden Reuters’tır. AA’ya kaynaklık eden Reuters haberlerinin Londra, Moskova ve Berlin’den geldiği görülmektedir. Yine Son Posta’da AA’dan alındığı yazan fakat AA’nın kaynak olarak neyi kullandığı belirtilmeyen içerikler de önemli yer tutmaktadır. Haberlerin içeriklerine bakıldığında, kaynak belirtilmemesinin bilinçli bir tercih olmaktan ziyade metne işlenmediği veya o sırada haberin geldiği şehirde bulunanlardan edinildiği izlenimi oluşmuştur. Son Posta, ürettiği içeriklerin 19 adedinde AA’yı kaynak olarak kullanmamıştır. Bunların 10 adedinin 6’sı Moskova (4) ve Berlin (2)’den alınan radyo haberleri olup diğerlerinin kaynağı belli değildir. Geri kalan 9 içeriğin ise 1’i “Şark Cephesinde Günün Muadelesi” başlığıyla Ekrem Uşaklıgil tarafından kaleme alınan köşe yazısıdır. Geri kalan 8 adedi ise “Emekli General K. D.” mahlasıyla yayınlanan yazılar oluşturmaktadır.

157

Grafik 3: Son Posta Gazetesi’nde Yer Alan Haberlerin Tarafgirliği

Grafik 3’te görüleceği üzere Stalingrad Muharebesini muhtevasında bulunduran içeriğin yarısını (51 adet) tarafsız haberler oluşturmaktadır. Genellikle Almanya ve SSCB kaynaklarından edinilen haberlerin aynı anda verildiği veya sadece savaşın cephe boyutunun

okuyucuyla paylaşıldığı haberleri içermektedir. Almanya'nın cephe başarılarını konu edinen ve Almanya yanlısı olarak kodlanan haberlerin sayısı 28 adet; SSCB'nin cephe başarılarını konu edinen ve SSCB yanlısı olarak kodlanan haberlerin sayısı ise 22 adettir. Haber dili noktasında belirlenen bu ayrıma çalışmanın ilerleyen bölümlerinde değinilecek olup bu haberlerin büyük çoğunluğunun cephe başarıları olduğu görülmüştür. Gazetenin genel politikasını ortaya koyması açısından önemli olan konulardan biriye her iki taraftan da bilgi alınarak verilen haberlerin veriliş sırası ve şeklidir. Almanya'nın ilk haber olarak verildiği içerik sayısı 18 iken bu sayı SSCB için 8'dir. İlaveten SSCB'nin ilk haber olarak verilmesi savaşın sonlarına, diğer bir ifadeyle SSCB'nin galip geleceğinin anlaşıldığı döneme, denk gelmektedir. Bu yönüyle Son Posta'nın Almanya yanında tutum takındığı iddia edilebilir.

Şekil 1: Son Posta'da, Almanya yanlısı olarak kodlanan bir haber (17 Ağustos 1942)

Şekil 2: Son Posta'da, SSCB yanlısı olarak kodlanan bir haber (14 Ocak 1943)

Bir haberin Almanya veya SSCB yanlısı olup olmadığı veya tarafsız değerlendirilip değerlendirilmediği, gazetenin başka kaynaklardan oluşturduğu içerikle kendi bünyesinde hazırladığı içerik için farklı değerlendirilmiştir. Farklı kaynaklardan edindiği bilgileri paylaştığı haberlerde, üst paragrafta değinilen, hangi şehirden gelen haberi verdiğini, eğer birden çok şehirden haber alınmışsa hangisinin önce ve daha büyük puntolarla gazetede yer aldığı gibi parametrelere dikkat edilmiştir. Gazetenin kendi ürettiği haberlerde ise içeriği

Stalingrad Muharebesinde Türk Basınının Tutumu: Son Posta ve Vakit Gazeteleri Örneği

odaklanılmıştır. Örneğin Ekrem Uşaklıgil (Son Posta 17 Ağustos 1942) tarafından kaleme alınan “Şark Cephesinde Günün Muadelesi” başlıklı köşe yazısında özetle “Stalingrad, Bolşevik ihtilalinde gösterdiği gayretkeşlik sonucunda bugün yarım milyonluk bir şehir oldu. Stalin yoldaşın nutkundan sonra Almanlar ilerleyemez oldu.” ifadeleri geçmektedir. Bu meyanda yazarın SSCB yanlısı bir tutum benimsediği iddia edilebilir. “Emekli General K.D.” mahlasıyla kaleme alınan makalelerde ise hem Almanya hem de SSCB yanlılığına ilaveten tarafsız tutum takındığına dair işaretler de bulunmaktadır. Yazarın ilk 2 yazısı Almanya yanlısı olarak, takip eden 5 yazısı tarafsız olarak ve son yazısı ise SSCB yanlısı olarak değerlendirilebilir. Değerlendirmenin bu şekilde yapılmasında, Emekli General K. D.’nin ilk yazısında geçen “Almanlar cepheye çok sayıda asker gönderiyorlar... Böyle giderse büyük bir meydan muharebesi çıkacak ve Almanlar Moskova’ya gitme zahmetinden kurtulacak... (Son Posta 15 Eylül 1942)” ifadeleri, Almanya yanlısı tutuma kanıt olarak gösterilebilir. İlaveten savaşın seyri ortada görünürken yazarın daha tarafsız yazılar kaleme aldığı “Savaşın eski ehemmiyeti yok. Esirlere kötü davranan kim olursa olsun tarih kötü yazacak... (Son Posta 10 Ekim 1942)” cümlelerinden de anlaşılmaktadır. Savaşın SSCB lehine bitmek üzere olduğu dönemde kaleme aldığı yazısında ise “Facia cereyan ederken Almanlar, Sovyet taarruzunu henüz durdurabilmiş değillerdir... (Son Posta 04 Şubat 1943)” şeklinde SSCB yanlısı ifadeleri bulunmaktadır.

Şekil 3: Son Posta’da Yer Alan Ekrem Uşaklıgil imzalı köşe yazısı (17 Ağustos 1942)

Son Posta’da Stalingrad Muharebesiyle ilgili ilk habere 10 Ağustos günü rastlanmaktadır. AA’nın Berlin’den geçtiği bu haber Almanya yanlısı olarak kodlanmış olup SSCB taarruzlarının püskürtüldüğünü yazmaktadır (Son Posta 10 Ağustos 1942). Bir sonraki

haber ise 2 gün sonra Moskova'dan AA kanalıyla aktarılan Reuters haberidir. Almanya'nın ilerleyişinin devam ettiği belirtilmiştir. Tarafsız olarak kodlanan ilk haber Londra'dan AA kanalıyla aktarılmış olup Almanların iddia ettikleri gibi ilerleyemediklerini, SSCB savunmasıyla mücadele içinde olduklarını iddia etmektedir (Son Posta 15 Ağustos 1942). Uşaklıgil'in köşe yazısı ilk SSCB yanlısı içerik olarak belirlenmiştir. Dış kaynaktan edinilen bilgilerle derlenen haberler içinde ilk SSCB yanlısı haber ise AA'nın Londra'dan bildirdiği, Alman taarruzunun püskürtüldüğünü konu edinmiştir (Son Posta 18 Ağustos 1942).

Son Posta'da Almanya veya SSCB yanlısı olarak kodlanan haberlerin yoğunlaştığı dönemler, muharebenin gidişatı ile doğrudan ilişkilidir. Nitekim Almanya yanlısı olarak kodlanan haberlerin 2 Kasım gününe kadar yoğun olduğu, bu tarihten sonra sadece 15 Aralık ve 13 Ocakta bulunduğu tespit edilmiştir. Yine bu haberlerin tamamının Berlin kaynaklı olduğu da görülmüştür. Benzer şekilde SSCB yanlısı olarak kodlanan haberler ise tam tersi tarihlerde yoğunlaşmaktadır. 8 Kasımdan sonra belirlenen SSCB yanlısı haberler, bütün SSCB yanlısı haberlerin üçte ikisine denk gelmektedir. Almanya ve SSCB yanlısı olarak kodlanan içerikler arasındaki diğer bir fark ise SSCB yanlısı olarak kodlanan içeriğin, sadece Moskova kaynaklı olmamasıdır. Mihver Devletler başkentinden gelen haberlerde dahi en azından Almanya'nın başarılı olamadığına dair bilgiler mevcuttur. Roma'dan AA'nın geçtiği, İtalyan bir gazeteciye dayandırdığı "Ateş saçan çukurlar (Son Posta 11 Eylül 1942)" başlıklı yazısı bu duruma örnektir. İlgili haberde Stalingrad'ın kuşatılmasının imkânsızlığından ve Alman askerlerinin zor durumda olduğundan bahsedilmektedir. Gazetenin yazarlarından olan emekli general K. D.'nin (Son Posta 19 Eylül 1942) de savaşın uzamasını Stalingrad'ın kuşatılamamasına bağladığı görülmektedir. Aynı günlerde ise Berlin'den gelen haberler bu durumun tersini belirtmekte ve Alman ilerlemesinin devam ettiğini iddia etmektedir.

Cepheden gelen haberler incelendiğinde, Stalingrad Muharebesinde insan, askeri mühimmat ve beşeri yapı kaybının büyük ve çatışma alanının geniş olduğu anlaşılmaktadır. Alman orduları başkumandanlığından edinilen haberde, "askerlik tarihinin hiçbir devresinde bu kadar fazla insan hayatına mal olan bir sefere tesadüf edilmemiştir...(Son Posta 16 Eylül 1942)" cümleleriyle durum tarif edilmektedir. Londra'dan "savaşın 30. günü" başlığıyla gelen haberlerde de savaşın büyüklüğü anlatılmaktadır (Son Posta 23 Eylül 1942). AA'nın Berlin'den aktardığı bir başka yazıda "Sovyet askerlerinin cesetlerinden dağ oluştuğu" benzetmesi yapılmaktadır (Son Posta 17 Aralık 1942). Sovyet tebliği ise bunun aksi bilgiler muhteva etmektedir. AA'dan aktarılan bu haberde 15 Kasım ile 11 Aralık tarihleri arasında 169.000 Alman asker ölürken 75.000'inin de esir alındığı iddia edilmektedir (Son Posta 13 Aralık 1942). Analiz edilen içerikte sadece insan kaybının yer almadığı da görülmektedir. Örneğin Almanların zor durumda olduğunun anlatıldığı bir haberde sadece bir çatışmada 24 uçak kaybettikleri yazmaktadır (Son Posta 29 Aralık 1942). Berlin kaynaklı bir haberde ise SSCB'ye ait 45 zırhlı aracın imha edildiği söylenmektedir (Son Posta 13 Ocak 1943). Stalingrad Muharebesinin büyüklüğünü anlamak açısından verilen sayılar önemlidir. Усович (2022)

verdiği sayısal bilgilerde, Almanya'nın kaybının ölü, yaralı, esir ve kayıplarla birlikte 1 milyon 500 bin kişi; Kızıl Ordunun kaybının ise yaklaşık 1 milyon 130 bin kişi olduğunu ifade etmektedir.

AA'nın geçtiği haberlerin büyük çoğunluğu resmi tebliğler olduğundan, bunların diğer ülkelere de gönderildiği düşünülebilir. Haliyle tebliğler birer propaganda vasıtası işlevi görmektedir. Aynı gün Almanya ve SSCB'den alınan tebliğlerde, her iki ülke de başarılı olduğunu iddia etmektedir. SSCB, Stalingrad merkezinde kuvvetli bir saldırıya geçip başarılı olduğunu belirtirken, Almanya bir Sovyet grubunun imha edildiğini bildirmektedir (Son Posta 28 Ocak 1943) ki muharebenin SSCB lehine sonuçlanmasına sadece altı gün kalmıştır. Farklı bir günde iki ülkenin geçtiği remi tebliğlerde de benzer bir ikilemin olduğu görülmektedir. SSCB kaynakları, yapılan saldırılarda Alman tümenlerinin yok edildiğini savunurken, Almanya tarafı Sovyet güçlerinin ağır yenilgiye uğratıldığını iddia etmektedir (Son Posta 5 Ocak 1943). İki ülkeden haberlerin geldiği günlerin neredeyse tamamında bu durumun gözlemlendiğini söylemek mümkündür. 30 Kasım tarihli yazı ise farklı bir örnek olarak değerlendirilebilir. AA'nın Moskova ve Berlin'den geçtiği iki haber bulunan bu yazıda, Moskova'dan alınan bilgilerin burada yayın yapan bir gazeteden alındığı belirtilmiştir. Sovyet taarruzunun Stalingrad-Rostoy demiryolu hattı boyunca ilerlediği, "yorgun ve eksik donanımlı" Alman ordusunun geri çekilmesini tamamlayamadan saldırıya uğradığı yazmaktadır. Berlin'den alınan bilgilerde ise bu durum nispeten kabul edilmiş olup "bekleyiniz, göreceksiniz..." şeklinde geçirilmiştir (Son Posta 30 Kasım 1942).

Son Posta'nın içerik analizinde değinilecek son konu, bazı spesifik haberlerinin muhteviyatı üzerine olacaktır. "İktisat muharriri" mahlasıyla kaleme alınan bir yazı dikkate değerdir. İlgili yazı, Almanya'nın Stalingrad'a özel önem vermesinin anlaşılması için SSCB içindeki petrol yataklarının yerinin bilinmesi gerektiğini söylemektedir (Son Posta 14 Kasım 1942). Hitler ve Stalin'in halka ve askere moral vermek için söylediği nutuklar da haberde yer almaktadır. AA'nın Londra'dan aktardığına göre Hitler, Stalingrad'ın zapt edileceğini, Stalin ise 15 gün içinde Kızıl Ordunun gücünün görüleceğini iddia etmektedir (Son Posta 23 Kasım 1942). Enformasyon alanında da savaş yürüten Almanya ve SSCB arasındaki sıcak savaş ise 4 Şubat 1943 tarihinde bitmiştir. Son Posta'da savaşın SSCB lehine sonuçlanma ihtimalinin arttığını aleni belirten ilk haber 1 Şubatta yayınlanmıştır. AA'nın Berlin'den aktardığına göre üstün hizmetlerinden dolayı Paulus'un rütbesi mareşalliğe yükseltilmiştir. Aynı gün Moskova'dan alınan bilgiler ise mareşalin esir alındığını söylemektedir (Son Posta 01 Şubat 1943). Muharebenin bitişini Son Posta, Berlin'den alınan hususi tebliğle duyurmuştur. Şekil 6'da görüldüğü üzere, Almanlara ait 6. Ordunun imha edildiği duyurulmuştur. Aynı yazıda eğlence yerlerinin 3 gün süreyle kapalı olacağı da belirtilmiştir (Son Posta 04 Şubat 1943). Almanlar için bu yenilginin bir dönüm noktası olduğu, AA'nın Almanya hususi muhabirinin yazısından da anlaşılmaktadır. Muhabire göre, "Kış harbinin beklenmedik sonucu"nın Almanya'da her sahada harp rüzgârları estirdiğinden bahisle; "gazete haberlerinde harbin

ciddiyeti”nin hissedildiğini belirtmektedir. “Almanya, Stalingrad Muharebesine kadar güçlerinin ancak bir kısmını seferber etmiştir. Savaşın ilk gününden beri yenilgi haberi almayan Almanların, Stalingrad ve kış harbinin neticesinde, sıkı davranması gerektiğini anladığını” iddia etmektedir. “Alman gazeteleri, zaferi güven altına almak ve harbin bundan sonra getireceği mahrumiyetlere hazırlanmak için tek bir dilde ve devamlı surette halkı ikaz eden yazılar neşretmektedir. Halk bu yayını ve durumun ciddiyetini anlayışla karşılamaktadır.” (Son Posta 10 Şubat 1943).

Şekil 4: Son Posta’da Stalingrad Muharebesinin Bittiğini İlan Eden Haber (04 Şubat 1943)

2. Vakit Gazetesi’nde Stalingrad Muharebesi

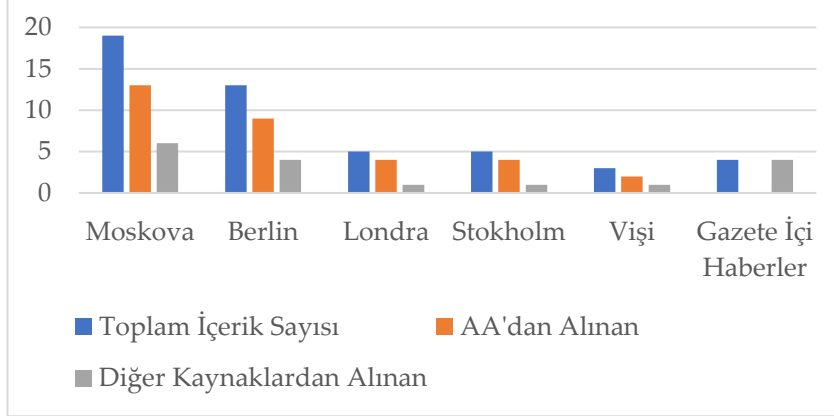
Vakit Gazetesi, Ahmet Emin Yalman ve Asım Us tarafından kurulmuş, 22 Ekim 1917’de yayın hayatına başlamıştır (Yücel 2022: 18). Gazete 1934 yılında Kurun adını alsa da kısa süre sonra tekrar Vakit ismiyle yayınlanmaya devam etmiştir. II. Dünya Savaşı yıllarında gazetenin başyazarı Asım Us’tur (Topuz 2003: 146). Bu dönemde uyguladığı politikalarla ilgili farklı değerlendirmeler bulunmaktadır. Yavuz (2022: 9) yaptığı değerlendirmede Vakit’in Müttefikler lehine yayın yaptığını iddia ederken, Vural (2008: 389) ise Sabiha Sertel’in Vakit için “Alman propagandasının Türkiye’deki temsilcileri olduğu” iddiasını dile getirmiştir. Benzer bir yaklaşım Son Posta için de geçerli olup, çalışmanın girişinde bu iki gazetenin doğrudan tarafgirlikle itham edilemeyeceği tafsilatlı anlatılmıştır.

Grafik 4: Vakit Gazetesi’nde Yer Alan Haberlerin Alındığı Şehirler ve Kaynakları

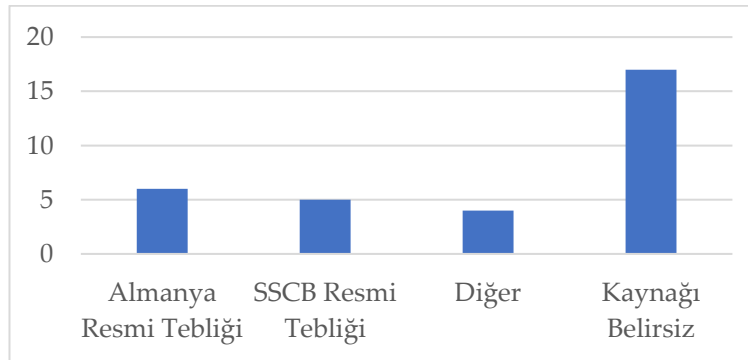

Stalingrad Muharebesinde Türk Basınının Tutumu: Son Posta ve Vakit Gazeteleri Örneği

Vakit, toplam 43 adet haber ve yazıda, Stalingrad Muharebesinden bahsetmektedir. Son Posta'da olduğu gibi Vakit'te de haber kaynakları ve haberlerin alındığı yerlerin analizinde daha fazla toplama ulaşılmaktadır. Her iki gazetede de bunun nedeni tek bir içerikte bazı durumlarda birden çok kaynaktan gelen haberin aynı anda kullanılmasıdır. Vakit, Son Posta'ya oranla daha az AA kaynaklı haber kullanmıştır veya ajanstan almış olsa dahi kaynağını belirtmemiştir. Toplam 17 adet içerikte AA kaynak olarak kullanılmamış olup, ilgili içerik yazarları belli olan 3 adet köşe yazısı ile Nasyon Gazetesi'nden alınan bir haberden müteşekkildir. Tüm haberlerin alındığı şehirler ve gazetenin kendi içeriğinin sayıları Grafik 4'te görülmektedir. En çok haber 19 adetle (%38,78) Moskova'dan ve 13 adetle (%26,53) Berlin'den gelmiştir. Londra ve Stokholm'den aynı sayıda ve 5 adet (%10,20), Vişi'den ise 3 adet (%6,12) haber, Stalingrad Muharebesi temalı içeriği oluşturmuştur. Vakit'te, Son Posta'ya göre Mihver Devletler başkentlerinden gelen haber oranı daha düşüktür. Çünkü Son Posta'da olduğu gibi Vakit'te Roma'dan haber gelmemiştir. Bu da Müttefik Devlet başkentlerinden gelen haberlerin tüm haberlere oranını Vakit'te arttırmıştır. Son Posta'da %60'a yaklaşan Müttefik Devlet başkentlerinden gelen haber sayısı, Vakit'te %73,47'ye kadar çıkmıştır. İttifaklar arası oluşan oran farkı Vakit'in tarafgirliğinden ziyade bilgi kaynağı tercihiyle ilgilidir.

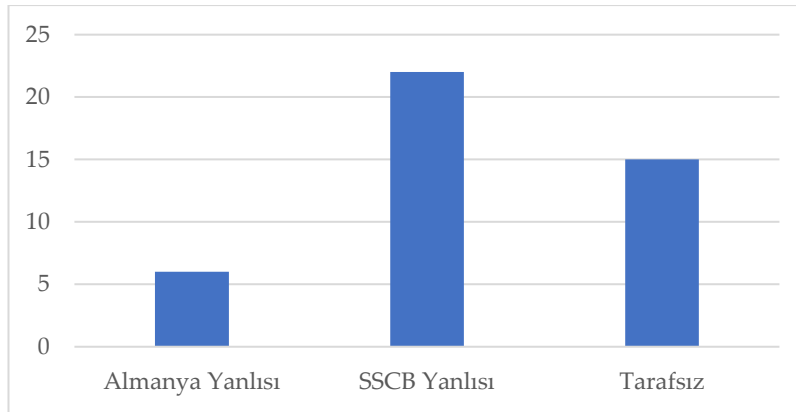
Grafik 5: Vakit Gazetesi'ndeki AA Haberlerinin Alındığı Kaynaklar

AA'dan alınan haberlerin kaynağı Grafik 2'de verilmiştir. Vakit'in Stalingrad Muharebesi temalı 43 içeriğinin 32 adedi AA kaynaklıdır. Son Posta'da Berlin kaynaklı haberlerin sayısı fazla iken Vakit'te Moskova kaynaklı haberlerin sayısının fazla olduğu görülmüştür. AA haberlerinin 19 adedini Moskova'dan geçerken, Berlin'den geçtiği haber sayısı 13 adette kalmıştır. AA'nın resmi tebliğlerden aldığı bilgilerle derlediği içerik sayısı ise neredeyse aynıdır. 5 adet SSCB resmi tebliği kullanılırken Almanya resmi tebliğ sayısı da 6 adette sınırlı kalmıştır. Son Posta ile Vakit'i ayıran temel farklardan birinin bu olduğu söylenebilir. Son Posta, Vakit'e göre okuyucularıyla daha fazla resmi tebliğ kaynaklı içerik paylaşmıştır. "Diğer (4 adet)" başlığında yer alan haberler; Londra'dan gönderilen radyo kaynaklı 1 adet içerik ile İzvestia, Pravda ve Nasyon gazetelerinden alınan birer adet haberden ibarettir. AA'dan alınan fakat kaynağı belirsiz haber sayısı ise diğer üçünün toplamından fazla olup 16 adettir. Kaynağı belirsiz haber sayısının fazlalığı, Vakit'in AA'dan aldığı bazı haberlere AA'yı yazmadığı izlenimi doğurmuştur.

Grafik 6: Vakit Gazetesi'nde Yer Alan Haberlerin Tarafgirliği

Vakit'in haberlerinin tarafgirlik yönünden incelemesinde, SSCB yanlısı olarak kodlanan haberlerin yoğun olduğu görülmektedir. Son Posta için yapılan değerlendirme, Vakit için de geçerlidir. Basının yaşadığı baskı ve yorum barındıran içerik azlığı, tarafgirlik kodlamasını bir yerde anlamsız kılmaktadır. Cephe haberlerinin verildiği içerikle yapılan değerlendirme, yukarıda da ifade edildiği üzere şekil yönüyle sınırlı kalmaktadır. İki gazete arasındaki fark noktasından bakılacak olursa; Son Posta'da ağırlık tarafsız olarak kodlanan içeriklerken Vakit'te SSCB tarafgirliği daha belirgindir. Bunun dışında SSCB tarafgiri olarak kodlanan haberler Son Posta'da savaşın seyrinin belli olduğu dönemden sonra yoğunlaşırken Vakit'te daha homojen bir dağılım olduğu görülmektedir. İlaveten Moskova kaynaklı haberlerde Vakit, SSCB'nin yayın organlarından alınan haberlere de yer vermiştir. Bu yönüyle bakıldığında Vakit'in SSCB yanlısı bir tutuma yakın olduğu iddia edilebilir.

Şekil 6: Vakit'te, Almanya yanlısı olarak kodlanan bir haber (11 Aralık 1942)

Şekil 7: Vakit'te, SSCB yanlısı olarak kodlanan bir haber (20 Eylül 1942)

AA kaynaklı veya dış kaynaktan alınan bilgilerle derlenen içeriğin bir tarafı destekleyip desteklemediği genellikle şekil özellikleri üzerinden belirlenirken, gazetenin kendi içinde ürettiği haberlerde içeriğe odaklanılmıştır. Vakit'in yazarları tarafından kaleme alınan yazıların 3 adedi SSCB yanlısı olarak kodlanmıştır. Asım Us (Vakit 16 Aralık 1942) "Meğer Rusyanın Anlaşılması için Bir Dünya Harbi Çıkması Lazımmış" başlıklı makalesinde, uzun savaş döneminde hemen yıkılacağı düşünülen komünizmin ve Kızıl Ordunun savaş kabiliyetinin ortaya çıktığını belirtmektedir. Hasan Kumçayı da (Vakit 22 Ocak 1943) benzer ifadelerle SSCB'nin savaş gücünden bahsetmektedir. Stalingrad'da uygulanan savunma stratejilerinin Almanları bile şaşırttığı iddiasında bulunmaktadır. Sadri Ertem (Vakit 31 Ocak 1943) imzalı yazıda ise Stalingrad Muharebesine "asrın destanı" yakıştırması yapılmıştır. İcra edilen yeni savaş teknikleri ile Stalingrad Muharebesinin, politika ve askerlik bakımından yeni durumlara yol açtığı gibi "idraki bakımından da yeni manalar ve mefhumlar getirdiğini" düşündüğünü söylemiştir. Vakit'in yazarları tarafından üretilen ve tarafsız olarak kodlanan diğer yazıda ise Stalingrad'da cereyan eden mücadelen ziyade kış şartları konu edilmiştir.

SSCB'nin güçlü komutanlarından "General Kış"ın SSCB'yi de zorladığını belirtmiş ve halk zorluk çekerken hükümetin hiçbir şey yapmadığı iddia etmiştir (Vakit 8 Ocak 1943).

Stalingrad Muharebesi temalı ilk Vakit içeriği, 1 Ağustos tarihli olup İzvestia Gazetesi'nden alınan, Moskova kaynaklı bir haberdır. Stalin'in Alman kuvvetlerini "Hitlerci Sürüler" olarak isimlendirdiğini ihtiva eden bu haber (Vakit 1 Ağustos 1942), SSCB yanlısı olarak kodlanmıştır. Bir sonraki haber 3 gün sonra verilmiş olup Almanların kayıplarından ve SSCB'nin direnişini konu edinmektedir (Vakit 4 Ağustos 1942). Tarafsız olarak kodlanan ilk haber ise Londra'dan AA'nın geçtiği bir haber olup, Stalingrad'a giden tren hattının tehlikede olduğunu belirtmektedir (Vakit 6 Ağustos 1942). Almanya yanlısı olarak kodlanan içeriğe 24 Ağustos tarihinde rastlanmaktadır. Almanların saldırılarını arttırdığı, SSCB'nin ise zor durumda kaldığı Vişi'den alınan AA haberinde geçmektedir (Vakit 24 Ağustos 1942). Vakit'te SSCB yanlısı içerik ilk günden itibaren görülmekte, Son Posta'da olduğu gibi bir zaman dilimine sıkışmamaktadır. Almanya yanlısı olarak kodlanan haberlerde ise farklı bir durum mevcuttur. Zaten Vakit'te Almanya yanlısı haber içeriği kısıtlı olup 23 Kasımdan sonra hiçbir içerik Almanya yanlısı olarak kodlanmamıştır.

Vakit'te Stalingrad Muharebesiyle ilgili içeriğin az olduğuna önceden değinilmiştir. Birden fazla kaynağın aynı haberde kullanıldığı örnekler de Son Posta'ya göre oldukça sınırlıdır. Var olan içeriğin de büyük çoğunluğu cephe haberlerinden oluşmaktadır. Gazetelerin haber içeriklerini oluşturan resmi tebliğlerin de az olması bunlara eklenince, Vakit'in içerik analizi ayrıntılı yapılamamaktadır. Son Posta'da olduğu gibi Vakit'te de düşman ordularına verdirilen zayıat haber yapılmıştır. 2, 13 ve 15 Eylül tarihlerinde yayınlanan ve Stalingrad Muharebesi temalı haberleri barındırması bakımından sıralı olan nüshalarda, Alman ordularına büyük zararlar verdirildiği iddia edilmektedir. Son Posta'daki kadar tafsilatlı bilgi içermemekle birlikte konuyla alakalı başka içerikler de bulunmaktadır. Örneğin AA'nın Moskova'dan geçtiği ve Pravda Gazetesi'ne dayandırdığı bir haberde, Alman ordusunun Kızıl Ordu karşısında 800 tank, 1.000 uçak ve 10.000 asker kayıp verdiği bilgilendirmesi yapılmıştır (Vakit 24 Kasım 1942). Alman orduları başkumandanlığından alınan resmi bir tebliğde ise SSCB'nin kaybı aktarılmıştır. Vakit'te SSCB'nin savaşı kazanacağını alenileştiği haber, AA'nın Moskova'dan geçtiği SSCB resmi tebliğinden alınan bilgilerden oluşturulmuştur. Adı geçen tebliğde "çembere sıkıştırılan Alman ordusunun imha edildiği" ifade edilmektedir (Vakit 28 Ocak 1943). Vakit, muharebenin tamamen bittiğini "Stalingrat müdafileri nasıl çarpıştılar? (Vakit 04 Şubat 1943)" başlıklı yazısında okuyucusuna duyurmuştur. Şekil 4 ve Şekil 8'de görüldüğü üzere, Vakit ve Son Posta'nın "Alman Hususi Tebliği"ni verişi tercihi farklıdır. Son Posta tebliği ön plana çıkarırken Vakit, kızıl ordunun muharebedeki rolünü ön plana çıkarmaktadır. İki gazete arasındaki olaylara bakış açısını göstermesi bakımından bu fark dikkat çekmektedir.

Şekil 8: Vakit'te Stalingrad Muharebesinin Bittiğini İlan Eden Haber (04 Şubat 1943)

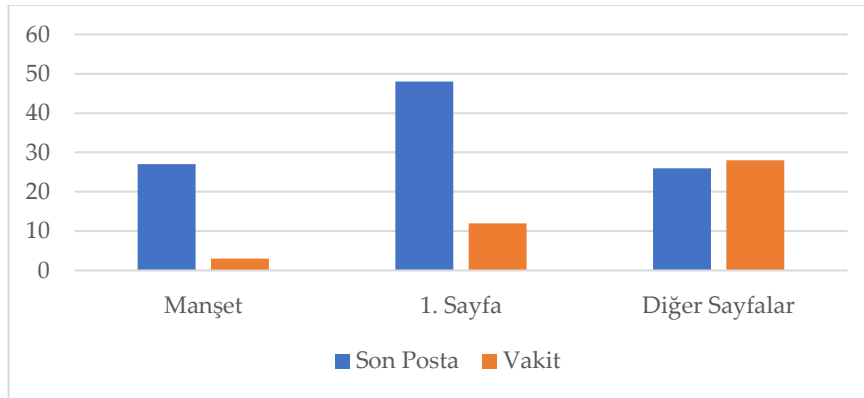

Sonuç

Gazeteler arasındaki en belirgin fark, içeriğin gazetede yerleştirildiği sayfalardır. Her ne kadar Son Posta, Vakit'in yaklaşık iki katı mertebesinde Stalingrad Muharebesi temalı haber içerse de hem manşete taşıdığı haber sayısının tüm haberlerine oranı hem de içeriği ilk sayfada değerlendirme yüzdesi Vakit'in önündedir. Son Posta, tüm haberlerinin %26,73'ünü (27 adet) manşete, %47,52'sini (48 adet) ilk sayfasına koymuşken, Vakit'te bu oranlar sırasıyla %6,98 (3 adet) ve %27,91 (12 adet) şeklindedir. Sayıların da anlattığı üzere Son Posta, Vakit'e göre Stalingrad Muharebesine daha fazla önem vermiştir.

167

Grafik 7: Stalingrad Muharebesiyle İlgili İçeriğin Son Posta ve Vakit Gazetelerinde Yer Aldığı Sayfalar

İki gazete arasındaki belirgin diğer bir fark, Son Posta'ya göre Vakit'in AA'yı haberlerinde kaynak olarak kullanma sıklığının oldukça az olmasıdır. Bunun iki nedeni olabileceği düşünülmektedir. İlki AA'yı kaynak olarak kullansa da bunu yazılarında belirtmemesi ikincisi ise farklı kaynaklara yönelmesidir. İlk iddianın doğru olma ihtimali daha güçlü görünmektedir. Çünkü aynı günlere tesadüf eden yazılar incelendiğinde benzer içeriğe sahip oldukları görülmektedir. Buradan hareketle her iki gazetenin de doğrudan taraf

tutmadığı, mevcut konjonktüre göre haber tercihinde bulunduğu söylenebilir. Haberlerin diliyle ilgili yapılabilecek değerlendirme sınırlı kalmıştır. Bunun başat nedeni ajanslardan geçme haberlerin çoğunlukta olması (kaynak belirtilmemiş bile olsa) ve bunların da resmi tebliğlere dayanmasıdır. Bu sebeple, değerlendirme yapılırken hususi olarak üzerinde durulan önemli noktalar, çalışmanın analiz bölümünde açıklanmıştır. Burada dikkat çeken hususlardan biri Almanya ve SSCB'nin öne çıkarma gayretinde oldukları konuların farklı olmasıdır. Almanya'dan alınan resmi tebliğler savaş teknolojisi ve yeni yerlerin alınmasına odaklanırken, SSCB tebliğleri dayanışma, savunma başarısı ve düşmana verilen zayıyatı temel almıştır. Almanya'nın saldıran, SSCB'nin savunan taraf olması bu farkı anlamlı kılmaktadır.

Stalingrad Muharebesi, II. Dünya Savaşı'nın cephelerinden biridir. Sonuçları itibariyle büyük değişimlere öncü olsa da çatışma sırasında böyle bir özelliği yoktur. Bu sebeptendir ki her iki gazetenin de köşe ve fikir yazılarında Stalingrad Muharebesine neredeyse değinilmemiştir. O sırada Türkiye'yi daha yakından ilgilendiren şey, savaşın topyekun etkileridir. Stalingrad Muharebesiyle ilgili haberlerin hemen hemen hepsi cephe haberlerini ve iki ülkenin askeri gücünü içermektedir. Haberlerin muhteviyatı, gazetelerde görülen bu durumu anlamlı kılmaktadır. Sonuç itibariyle her iki gazete de gündeme yönelik içerik üreten ve harp mecmuası özelliklerini taşımayan yayınlardır. Ayrıca basın üzerindeki denetim de gazetelerin haberlerinde yorum yapmalarını güçleştirmiştir.

Gazeteleri tarihsel bir zaman diliminde, belli bir tema üzerinden içerik analizine tabi tutarken bazı zorluklar bulunmaktadır. Örneğin günümüzde sıklıkla kullanılan bazı yöntemler o tarihte ortaya konmamış olabilir. Ayrıca haber yazma teknikleri gibi mesleki nosyonlar gelişmemiş de olabilir. Tüm bunların dışında içeriklerini serbestçe üretemedikleri döneme de denk gelinebilir. Çalışma özelinde değinilecek olursa, II. Dünya Savaşı sürecinde gazeteler içeriklerini oluştururken özgür değildir. Belli kurallar çerçevesinde kalmak ve cezai müeyyideye uğramamak adına hem dış hem de iç kontrol mekanizmalarını kuvvetli bir şekilde çalıştırmaktadır. Belki tarihteki ilk sansür örnekleri gibi katı uygulamalarla karşılaşmamaktadır. Fakat gazete sahiplerinin milletvekili yapıldığı, gazetecilerin Mihver ve Müttefik devletlerce gezilere davet edildiği de bir vakıadır. Bu davetler kapsamında 2 kere Londra'ya 1 defa da Berlin'e seyahat düzenlenmiştir (Yüksel ve Satı 2020: 3406, 3410, 3414). Gerek Mihver gerekse de Müttefik Devletlerin bu gezilerle, bir halkla ilişkiler çalışması yaptığı değerlendirilmesi (Başarır 2020: 971), haber içeriklerine bakıldığında anlaşılır olmaktadır. Gazetelerin içeriklerini üretirken tamamen serbest oldukları günümüz dünyasında dahi kesin olarak tespit edilemez. Bununla birlikte anılan dönemde var olan kanunlar ve uygulamalar, basının sıkı kontrol altında olduğunu göstermektedir. Gazeteci milletvekilleri ve geziye katılan gazeteciler olgusunun olduğu bir dönemin analizini yapmak güçleşmektedir. Tüm bunlara ek, yorumun oldukça sınırlı olduğu, ajans haberlerinin tıpkıbasım verildiği içerikleri de değerlendirmek için şekil özellikleri daha fazla önem kazanmaktadır. İlaveten elde edilen veriler, var olan olgular gözetilerek analiz edilmiştir. Sonuçta her iki gazetenin de Stalingrad

Muharebesini önemseydiği, haberi sunarken savaşın mevcudiyeti üzerinden şekli göndermeler yaptığı ve Son Posta'nın Vakit'e göre daha fazla bu konunun üstünde durduğu sonucu çıkmıştır.

Her iki gazetenin de AA kaynaklı haber kullandığına ve hükümetin de bu minvalde basın politikası uyguladığına yukarıda değinilmiştir. Olağanüstü zamanlarda olağanüstü kararların alınması siyaseten anlaşılır bir sonuçtur. Halkın habere ulaşması ve içeriklerin objektif olması ise kitle iletişiminin en önemli amaçları arasındadır. Toplumsal tepkilerin yoğunlaştığı olaylar meydana geldiğinde, iktidarlar ilk olarak basını kontrol altına almak istemekte, hepsi olmamakla birlikte gazeteciler ise buna karşı çıkmaya çalıştıklarını en azından anılarında kaleme almaktadır. Örneğin Orhan Birgit'le yapılan bir söyleşide, tekparti yönetiminin sıkıyönetim altında basını manipüle ettiği ve denetlediği iddiası bulunmaktadır (Gezgin, Polat ve Arcan 2016: 120). Bu çalışmada var olan içerik üzerinden değerlendirme yapıldığından, özellikle gazetecilerin ne surette bir otokontrol uyguladıkları tespit edilememiştir. Bununla birlikte fikir ve köşe yazılarının azlığı ve var olanlarında da mevcut siyasi ortama paralel fikirlerin beyan edilmesi, bir otokontrol mekanizmasının çalıştırıldığını da göstermektedir. Bu durum kendi içinde anlaşılabilir bir durum olmakla beraber, içeriğin sığlaşmasına neden olmuştur. Her ne kadar yabancı ülkelerden AA dışında da haber alınmış olsa da bunlarda da yorum olmadığı görülmüştür.

Son Posta ve Vakit, dönemin ana akım gazeteleri değildir. Medyanın holdingleşmesi, 1940'lı yılların Türkiye'sinde henüz oluşmamıştır. Medya sahipliği yönüyle gazeteleri değerlendirmek doğru olmayacaktır. Bununla birlikte ana akım medyanın takip edilirliliği daha yüksek olduğundan, buralarda değinilen konular halkın arasında daha hızlı yayılmaktadır. Bu sebeptendir ki bu kategoride değerlendirilebilecek gazeteler üzerinde daha fazla çalışma yapılmıştır. Benzer ifadelerde tekrara düşmemek adına bu çalışmada tirajı daha az olan gazeteler tercih edilmiştir. Gazetelerin satış sayısının azlığı, etki alanlarının hiç olmadığı anlamına da gelmemektedir. Hem araştırmanın zaman sınırı dâhilinde günümüze oranla daha az gazetenin olması hem de gazetecilerin sayılarının azlığından mütevellit birbirlerini tanıma ve etkileme potansiyelinin yüksek olması nedeniyle, Son Posta ve Vakit'in içeriklerinin de ana akım gazetelere yaklaştığı söylenebilir. Stalingrad Muharebesi özelinde her iki gazetenin de önemli bilgiler içerdiği ve savaşın gidişatına dair çizelge oluşturabilecek özellikte olduğunu söylemek mümkündür. Bu çalışmanın, II. Dünya Savaşı boyunca bir tema üzerinden araştırma yapacaklara yardımcı olacağı müşahede edilmektedir.

Kaynakça

- Akın, Derya. 2022. "II. Dünya Savaşı'nda Basın ve Yayın Organlarının Etkisi". *Sinop Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 2(6): 474-519.
- Akşin, Sina. 2020. *Kısa 20. Yüzyıl Tarihi*. 7. bs. İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Armaoğlu, Fahir. 2005. *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*. C. 2. 15. bs. İstanbul: Alkım Yayınevi.

- Aziz, Aysel. 2014. *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntem ve Teknikleri*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Başarır, Mehtap. 2021. "Stalingrad Savaşı Döneminde Türkiye-Sovyet Rusya İlişkileri (1941-1943)". *Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi* 72: 491-522.
- Başarır, Murat. 2020. "II. Dünya Savaşı Döneminde Müttefik Devletlere Yapılan Bir Basın Gezisinin Halkla İlişkiler Tarihi, Modelleri ve Uygulamaları Kapsamında Analizi". *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi* 8(2): 961-983.
- Bollu, Mehmet. 2022. "Türk Basınında Son Posta Gazetesi (1930-1942)". Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.
- Çelik, Ahmet. 2018. "II. Dünya Savaşı'nda Hükümet-Basın İlişkileri ve Gazeteci Mebuslar". *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 28(2): 315-331.
- Ertem, Sadri, "Asrımızın Destanıdır" Vakıf 31 Ocak 1943.
- Gezgin, Suat, Veli Polat, H. Esra Arcan. 2016. *Türkiye Sözlü Basın Tarihi*. C.2. İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Göz, Ali Cem. 2011: "İkinci Dünya Savaşı Yıllarında Türkiye'de Siyasal İktidar tarafından Kapatılan Basın Organları Bağlamında Bir Listeleme Denemesi". *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi* 3(5): 1-12.
- Gürün, Kâmuran. 1988. "Türkiye'yi II. Dünya Savaşı'na Sokma Çabaları". *Belleten* 52(204): 1455-1468.
- Hart, Liddell. 1999. *II. Dünya Savaşı Tarihi*. Çev. Kerim Bağrıaçık. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Hoffman, Rudolf, Walter Görlitz. 1995. *İkinci Dünya Savaşı'nın Kesin Sonuçlu Muharebelerinden Moskova ve Stalingrad Muharebeleri*. Çev. İbrahim Ulus. Ankara: Genelkurmay Basımevi.
- John, Fiske. 2003. *İletişim Çalışmalarına Giriş*. Çev. Süleyman İrvan. İstanbul: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Kırkpınar, Nurullah. 2017. "II. Dünya Savaşı'nda Stalin ve Sovyet Diplomasisi Karşısında Türk Basının Tutumu (1939-1945)". *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi* 17(34): 239-277.
- Kızılca, Gül Karagöz. 2002. "1942 Yılında Mihver ve Müttefik Devletlerce Düzenlenen Türk Basın Gezileri". *Kebikeç* 7(14): 5-26.
- Kumçayı, Hasan, "Stalingrat Bilmecesi", Vakıf 22 Ocak 1943.
- Mat, Gülben. 2008. "Türkiye'de Çok Partili Dönemde Sıkıyönetimler". Doktora Tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, İzmir.
- Sander, Oral. 1996. *Siyasi Tarih 1918-1994*. 5. bs. Ankara: İmge Kitabevi.
- Son Posta Gazetesi 10 Ağustos 1942.
- Son Posta Gazetesi 15 Ağustos 1942.
- Son Posta Gazetesi 18 Ağustos 1942.
- Son Posta Gazetesi 11 Eylül 1942.
- Son Posta Gazetesi 15 Eylül 1942.
- Son Posta Gazetesi 16 Eylül 1942.
- Son Posta Gazetesi 19 Eylül 1942.
- Son Posta Gazetesi 23 Eylül 1942.
- Son Posta Gazetesi 10 Ekim 1942.

Stalingrad Muharebesinde Türk Basınının Tutumu: Son Posta ve Vakit Gazeteleri Örneği

Son Posta Gazetesi 23 Kasım 1942.

Son Posta Gazetesi 30 Kasım 1942.

Son Posta Gazetesi 13 Aralık 1942.

Son Posta Gazetesi 17 Aralık 1942.

Son Posta Gazetesi 29 Aralık 1942.

Son Posta Gazetesi 5 Ocak 1943.

Son Posta Gazetesi 13 Ocak 1943.

Son Posta Gazetesi 28 Ocak 1943.

Son Posta Gazetesi 01 Şubat 1943.

Son Posta Gazetesi 04 Şubat 1943.

Son Posta Gazetesi 10 Şubat 1943.

Topuz, Hıfzı. 2003. II. Mahmut'tan Holdinglere Türk Basın Tarihi. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Uçarol, Rifat. 1995. *Siyasi Tarih (1789-1994)*. 4. bs. İstanbul: Filiz Kitabevi.

Us, Asım, "Meğer Rusyanın Anlaşılması için Bir Dünya Harbi Çıkması Lazımmış" Vakit 16 Aralık 1942.

Uşaklıgil, Ekrem, "Şark Cephesinde Günün Muadelesi" Son Posta 17 Ağustos 1942.

Vakit Gazetesi 1 Ağustos 1942.

Vakit Gazetesi 4 Ağustos 1942.

Vakit Gazetesi 26 Ağustos 1942.

Vakit Gazetesi 2 Eylül 1942.

Vakit Gazetesi 3 Eylül 1942.

Vakit Gazetesi 15 Eylül 1942.

Vakit Gazetesi 29 Kasım 1942.

Vakit Gazetesi 8 Ocak 1943.

Vural, Mithat Kadri. 2008. "II. Dünya Savaşı Türkiye'sinde Bir Muhalefet Örneği Olarak "Tan" Gazetesi". *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi* 7(16): 381-395.

Weber, Robert. 1990. *Basic Content Analysis*. SAGE.

Yavuz, Uğur Günay. 2016. "II. Dünya Savaşı'nın Cumhuriyet ve Tan Gazetelerinde Temsili". *Karadeniz Teknik Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi* 6(1): 2-31.

Yıldırım, Özlem. 2016. "II. Dünya Savaşı Sürecinde Türk Basınında Mihver Taraftarlığı ve Hükümetin Bakışı". *Türk Basın Tarihi Sempozyumu* (3) : 1705-1754.

Yıldız, Filiz, Onur Dursun. 2021. "'Milli Bir Felaket' ve Basında Yaraları Sarma Çabası Gazetelerde 1939 Erzincan Depremi ve Ulusal Dayanışmanın İnşası". *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi* 54: 49-76.

Yücel, Ömer Faruk. 2022. *Vakit Gazetesi (1917-1959)*. Ankara: Akademisyen Yayınevi.

- Yüksel, Erol, Sevgi Satı. 2020. "İkinci Dünya Savaşı'nda Türk Gazetecilerin Londra ve Berlin Gezileri ve İzlenimleri (1939-1942)". *History Studies* 12(6): 3399-3424.
- Дятлова, Нина Ивановна. 2013. "Всемирно-историческое значение Сталинградской битвы". *Культура Наука Образование* 2: 135-138.
- Скорнякова, Анастасия Сергеевна. 2022. *Значение Сталинградской битвы во Второй мировой войне. Севастополь-Сталинград: одна война, одна история.*
- Усович, Денис Викторович. 2022. "Стратегическое значение Сталинградской битвы для нацистской Германии и преимущества, полученные Красной армией вследствие победы в битве."

